

УДК 342.922:351.74(477)

О.М. ДРУЧЕК, Одеський державний університет внутрішніх справ

ПОНЯТТЯ АДМІНІСТРАТИВНО- ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ, СВОБОД ТА ІНТЕРЕСІВ ДИТИНИ ОРГАНАМИ ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

Ключові слова: правове забезпечення, адміністративно-правове забезпечення, права дитини, органи внутрішніх справ України, міліція

Забезпечення належного рівня захисту прав дитини є складовою процесу розбудови в Україні правової соціальної держави та входження її в загальноєвропейський простір. Україна є учасницею Конвенції ООН з прав дитини 1989 [1] року та інших галузевих угод, що передбачає необхідність проведення відповідної державної політики, яка би базувалася на прогресивних і виважених наукових рекомендаціях.

Проблематика правового забезпечення прав людини, зокрема в адміністративно-правовому аспекті, досліджувалася такими науковцями, як В.Б. Авер'янов, О.М. Бандурка, Д.М. Бахрах, Ю.П. Битяк, І.Л. Бородін, А.Т. Комзюк, В.К. Колпаков, О.В. Кузьменко, О.В. Негодченко, Я.М. Шевченко та ін. Незважаючи на фундаментальність указаних досліджень, поза полем наукового пошуку почасти залишалися питання поняття, змісту та специфіки регулювання статусу дитини. Різні аспекти поняття адміністративно-правового забезпечення (зокрема, стосовно того чи іншого об'єкту) активно розробляли В.О. Заросило, О.І. Ієрусалімова, О.В. Дубенко, Я.В. Лазур, С.Ф. Константинов, К.В. Степаненко, Н.С. Ракша, проте єдиного розуміння поняття «правове забезпечення» та його змісту адміністративно-правовою нау-

кою ще не вироблено. Попри наявність масиву завершених праць з проблематики забезпечення прав людини у адміністративному порядку, широта «діапазону» наукового використання словосполучення «адміністративно-правове забезпечення прав людини» обумовлює потребу його узагальнення та уточнення. Недостатнім вважаємо і стан розробки поняття та сутності адміністративно-правового забезпечення прав дитини, що об'єктивно пояснюється новизною предмета дослідження.

Останнім часом можна говорити про формування нового напрямку у науці адміністративного права, а саме – про ювенальну адміністративістику. Зокрема, фундамент теорії ювенального права розроблено Н.В. Крестовською [2], адміністративні засади здійснення ювенальної політики в Україні досліджувала О.В. Максименко [3], проблематику адміністративно-правового забезпечення прав неповнолітніх розробляла Т.Г. Корж-Ікаєва [4]. Проте, у названих дослідженнях розкрито далеко не всі аспекти адміністративно-правового забезпечення прав дитини, немає одностайності щодо його розуміння, детально не вивчено його сутність та механізм. Тим більше, констатуємо відсутність розробленого поняття «адміністративно-правове забезпечення прав дитини органами внутрішніх справ України», хоча останні відіграють у захисті прав дитини неабияку роль.

Метою даної роботи є з'ясування теоретичного поняття та особливостей адміністративно-правового забезпечення прав дитини правоохоронними органами України. Для досягнення указаної мети необхідно вирішити такі завдання: з'ясувати значення термінів «забезпечення», «правове забезпечення», «адміністративно-правове забезпечення»; визначити поняття «адміністративно-правове забезпечення прав, свобод та інтересів дитини органами внутрішніх справ України»; виділити особливості адміністративно-правового забезпечення прав дитини. Новизна дослідження міститься в концептуальних

узагальненнях поняття адміністративно-правового забезпечення прав дитини цілому та у формуванні поняття забезпечення прав, свобод та інтересів дитини органами внутрішніх справ України зокрема. Розкриття змісту та особливостей зазначеного інституту сприятиме розширенню і уточненню понятійно-категоріального апарату адміністративного права у науковому сенсі і удосконаленню діяльності органів внутрішніх справ стосовно забезпечення прав, свобод і інтересів дитини на практиці.

Незважаючи на те, що термін «забезпечення» досить активно використовується у юридичній літературі, в управлінській і правоохоронній діяльності, підтримуємо думку, що його розуміння, здебільшого, домислюється тими, хто застосовує закон [5, с.34]. У загальноприйнятому сенсі під забезпеченням мається на увазі надання (постачання) чогось або кимсь в достатній кількості; створення повного і достатнього комплексу умов, необхідних для здійснення чого б то не було; надання гарантій. Неюридичний зміст поняття розкривається, приміром, у Великому тлумачному словнику української мови: забезпечити означає створити надійні умови для здійснення чого-небудь; гарантувати щось; захищати, охороняти кого-, що-небудь від небезпеки [6, с.281]. Відповідно, таке розуміння є основою юридичних визначень правового забезпечення, більшість із яких за основу мають наведену конструкцію [7, с.85]. Зазначена обставина політомії терміну обумовлює той факт, що у юридичній літературі використовуються різні дефініції правового забезпечення, зокрема при спробі окреслити його механізм: так, в контексті адміністративного права і діяльності йдеться про механізми «забезпечення», «захисту», «охорони», «реалізації», «здійснення», «гарантування» тощо. Вочевидь, ці поняття не є тотожними, вони потребують розробки чітких критеріїв диференціації, уточнення дефініцій, розмежування змісту.

Слід зауважити, що почасти причиною помилок науковців в процесі формування

змісту поняття правового забезпечення слугує упущення факту двоякості терміну «забезпечення»: це і сукупність гарантій (у контексті нашого дослідження, зокрема, гарантій реалізації і охорони прав); і водночас це процес, діяльність (органів державної влади щодо створення умов, необхідних для реалізації прав). Таким чином, йдеться про статичний і динамічний аспект поняття «правового забезпечення». Зокрема, встановлені державою гарантії є статичною компонентою, відповідна процесуальна діяльність органів державної влади – динамічною [8, с.37]. Певна кількість проаналізованих нами робіт хвибує на те, що не враховується принцип нерозривності і монолітності статичної та динамічної складової феномену «забезпечення». У цілому, існуючі підходи дослідників щодо розуміння змісту поняття правого забезпечення слід звести до двох фундаментальних, які умовно можливо назвати звуженим і розширеним. Відповідно до першого, здійснюється акцент чи то лише на динамічному, чи то лише на статичному аспекті поняття забезпечення. Так, В.О. Демиденко під правовим забезпеченням прав і свобод людини розуміє, передовсім, сприяння їх реалізації, охорону та захист [9, с.13]. Правове забезпечення прав людини передовсім як їх охорону і захист також трактують О.В. Домбровська [10], А.А. Опалева [11]. Натомість К.Г. Волинка зводить зміст поняття «правового забезпечення» прав і свобод людини до їх дотримання, визнання та гарантування [12, с.5], але передує цьому семантичному рядові ще і вимога поваги, що не вписується у перелік юридичних категорій.

Принципово іншим є розуміння поняття тими дослідниками, які акцентують на динамічній складовій забезпечення. Так, О.І. Наливайко сприймає феномен забезпечення прав людини у ракурсі діяльності органів держави і місцевого самоврядування, громадських об'єднань і громадян із створення умов (гарантій) для правомірної і неухильної їх реалізації і захисту [13, с.22]. З точки зору теоретиків права, правове забезпечення – це

вплив на права і свободи громадян за допомогою певних юридичних засобів, насамперед, норм права [14, с.327]. Як бачимо, недоліком приведених та інших формулювань поняття правового забезпечення є їх однобокість, тобто ігнорування двоєдиної сутності поняття «забезпечення» (як процесу і як стану). З огляду на це, мають рацію ті дослідники, які розкривають поняття «забезпечення» через конструкцію «створення умов», або «впорядкування», оскільки означені дії самі по собі є процесом і станом, передбачають різні форми діяльності суб'єктів владних повноважень. Відповідно, у такому розумінні «забезпечення» включає три елементи: сприяння реалізації прав і свобод людини (шляхом позитивного впливу на формування їх загальносоціальних гарантій); охорону прав і свобод людини (шляхом упровадження заходів, зокрема, юридичних, для попередження, профілактики порушень прав і свобод людини); захист прав і свобод людини (відновлення порушеного правового стану, притягнення порушників до юридичної відповідальності) [15, с.130]. З огляду на основу даного концептуального рішення погоджуємося із визначенням правового забезпечення як здійснюваного державою за допомогою правових норм, приписів і сукупності засобів упорядкування суспільних відносин щодо їх юридичного закріплення, реалізації, охорони, захисту і відновлення [16, с.392]. Специфіка таких елементів, як сфера реалізації, зміст норм, засоби, способи, об'єкт, коло суб'єктів здійснюваного процесу упорядкування обумовлює таке поняття, як механізм правового забезпечення.

Переходячи до визначення правової категорії «адміністративно-правове забезпечення прав, свобод і інтересів дитини», зауважимо, що адміністративне право є самостійною галуззю права, яка покликана регламентувати суспільні відносини у сфері державного управління, організувати та спрямовувати у визначеному законодавством напрямі суспільні процеси. Основним призначенням адміністративного права в умовах розбудови

демократичної соціальної держави є запровадження регламентації відносин, демократичних за суттю, тобто спрямованих на реальне дотримання і охорону у сфері виконавчої влади прав і свобод людини, виконання належних їй обов'язків, а також ефективний захист цих прав у разі їх порушення. Таким чином, адміністративно-правове забезпечення прав і свобод дитини є одним із пріоритетних напрямів діяльності органів державної влади, зокрема, правоохоронних. Зважаючи на специфіку поняття «адміністрування» та з'ясований вище зміст поняття «правове забезпечення», логічно припустити, що адміністративно-правове забезпечення – це здійснюване державою за допомогою спеціального механізму упорядкування суспільних відносин, їх юридичне закріплення, охорона, реалізація і розвиток.

У системі державних органів, які уповноважені здійснювати функцію забезпечення прав і свобод дитини, особлива роль належить правоохоронними органами, зокрема, органам внутрішніх справ. Відсутність законодавчо закріпленого визначення органів внутрішніх справ обумовлює використання у даному контексті доктринального тлумачення їх поняття, зокрема як правозахисних органів державної виконавчої влади, які приймають участь у здійсненні внутрішніх та зовнішніх функцій держави, спрямованих на забезпечення законності та правопорядку, захист від протиправних посягань життя, здоров'я, прав та свобод громадян, власності, природного середовища, інтересів суспільства та держави. Як відзначається у літературі, адміністративна діяльність є одним із основних видів діяльності ОВС щодо забезпечення прав і свобод людини [17, с.21]. Більша частина особового складу, зокрема міліції, виконує переважно адміністративні функції, здійснює організаційно-правові повноваження, що встановлюються і забезпечуються нормами адміністративного права. Адміністративний характер діяльності міліції щодо забезпечення прав і свобод громадян має прояв у закріплених у законодавстві

обов'язках щодо їх охорони і захисту, попередження і припинення правопорушень. Проблема забезпечення прав і свобод дитини безпосередньо пов'язана з адміністративним напрямом міліцейської практики, зокрема служб міліції громадської безпеки та кримінальної міліції у справах неповнолітніх. Специфіка адміністративної діяльності ОВС полягає у володінні виключними повноваженнями та компетенцією у зазначеній сфері. Крім того, вони використовують специфічні засоби, способи та методи з метою охорони прав дитини, і лише на основі закону. Таким чином, має сенс виділяти поняття «адміністративно-правове забезпечення прав дитини правоохоронними органами» в якості окремого інституту адміністративного права і адміністративної діяльності.

До особливостей поняття, що є предметом розгляду, слід віднести також специфічність об'єкту забезпечення, зокрема, це права, свободи та інтереси дитини. Здійснене раніше дослідження дозволяє запропонувати наступне розуміння наведених понять. У межах адміністративного права України дитиною вважається людська істота до досягнення нею 18-річного віку, якщо за законом, застосованим до даної особи, вона не досягає повноліття раніше. Віком настання адміністративної правосуб'єктності є 16 років, у питаннях пов'язаних з правом заснування та участі молодіжних громадських організацій такою межею є 15 років. Права дитини – це система обумовлених особливостями фізичного, психологічного, розумового розвитку дитини соціальних, економічних, культурних та інших можливостей, які визнаються за людською істотою від народження до повноліття, базуються на принципах природності, пріоритетності, автономності, закріплюються на міжнародному та національному рівні, гарантуються державою та іншими суб'єктами правовідносин, мають особливий механізм реалізації і захисту. Свободи дитини – це закріплені в законодавстві і гарантовані суб'єктивні можливості дитини реалізовуватися у звільненій від дер-

жавного регулювання сфері життя, обирати відповідно до своїх інтересів і потреб розвитку певний вид і міру суспільно значущої поведінки. Інтереси дитини – це потенційні мотиви до реалізації дитиною чи іншим суб'єктом об'єктивно обумовлених, визначених соціумом та закріплених на законодавчому і міжнародному рівні потреб, які враховують індивідуальність дитини і пов'язані з її виживанням, захистом, розвитком та соціалізацією.

На основі зазначеного вище, пропонуємо наступне поняття адміністративно-правового забезпечення прав, свобод і інтересів дітей органами внутрішніх справ України: це здійснюваний органами внутрішніх справ в межах визначеної законом компетенції за допомогою спеціального адміністративного механізму вплив на суспільні відносини з метою захисту, охорони, відновлення прав, свобод та інтересів дитини, а також профілактики та припинення їх порушень. Ознаками адміністративно-правового забезпечення органами внутрішніх справ прав, свобод та інтересів дитини зокрема є: по-перше, це один із видів правозабезпечувальної діяльності держави. По-друге, об'єктом забезпечення виступають права, свободи та інтереси такої категорії населення, як діти. По-третє, воно здійснюється на основі делегованих державою повноважень суб'єктом спеціальної компетенції – органами внутрішніх справ. По-четверте, процес забезпечення реалізується через особливий правовий механізм. По-п'яте, метою використання даного механізму є захист, охорона, відновлення прав, свобод та інтересів дитини, а також профілактика та припинення їх порушень.

Аналіз стан наукової розробки проблематики забезпечення прав людини адміністративними засобами виявив існуючу лакуну щодо поняття адміністративно-правового забезпечення прав, свобод та інтересів дитини у цілому та у діяльності правоохоронних органів зокрема. Під адміністративно-правовим забезпеченням пропонується розуміти здійснення державою за допомогою су-

купності спеціального механізму упорядкування суспільних відносин, їх юридичне закріплення, охорону, реалізацію та розвиток. Одним із державних органів, що уповноважені здійснювати функцію забезпечення прав і свобод дитини шляхом здійснення адміністративних повноважень, є органи внутрішніх справ.

Адміністративно-правове забезпечення прав, свобод і інтересів дітей органами внутрішніх справ України – це здійснюваний ними в межах визначеної законом компетенції за допомогою спеціального механізму вплив на суспільні відносини з метою захисту, охорони, відновлення прав, свобод та інтересів дитини, а також профілактики та припинення їх порушень. Ознаками зазначеного інституту є: це один із видів правозабезпечувальної діяльності держави; об'єктом забезпечення виступають права, свободи та інтереси дітей; забезпечення здійснюється на основі делегованих державою повноважень суб'єктом спеціальної компетенції; процес забезпечення реалізується через особливий адміністративний механізм; метою використання даного механізму є захист, охорона, відновлення прав, свобод та інтересів дитини, а також профілактика та припинення їх порушень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конвенція про права дитини / схвалена Генеральною Асамблеєю ООН : від 20.11.1989 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_021.

2. Крестовська Н. В. Ювенальне право України: генезис та сучасний стан : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політ. і правових вчень» / Н. М. Крестовська. – О. : Б. в., 2008. – 40 с.

3. Максименко О. В. Адміністративно-правові засади реалізації ювенальної політики в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Ад-

міністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / О. В. Максименко. – К., 2011. – 20 с.

4. Корж-Ікаєва Т. Г. Адміністративно-правове забезпечення прав і свобод неповнолітніх : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Т. Г. Корж-Ікаєва. – Київ, 2008. – 19 с.

5. Степаненко К. В. Адміністративно-правове забезпечення прав і свобод громадян України за кордоном: дис. ... кандидата юрид. наук / К. В. Степаненко. – Дніпропетровськ, 2009. – 229 с.

6. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К. : Ірпінь: ВТФ «Перун», 2003. – 1440 с.

7. Чуйко З. Д. Конституційно-правовий механізм забезпечення національної безпеки України / З. Д. Чуйко // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2006. – № 8. – С. 81–89.

8. Ігонін Р. В. Поняття адміністративно-правового забезпечення функціонування системи судів загальної юрисдикції / Р. В. Ігонін // Адвокат. – 2011. – № 1 (124). – С. 36–40.

9. Демиденко В. О. Утвердження і забезпечення конституційних прав та свобод людини і громадянина в діяльності міліції : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. юрид. наук : спец. 12.00.02 «Конституційне право» / В. О. Демиденко. – Київ, 2002. – 16 с.

10. Домбровська О. В. Конституційне право на життя людини і громадянина та забезпечення його реалізації органами внутрішніх справ : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. юрид. наук : спец. 12.00.02 «Конституційне право» / О. В. Домбровська. – Київ, 2005. – 19 с.

11. Опалева А. А. Конституционное право неприкосновенности личности и его обеспечение в деятельности органов внутренних дел : автореф. дисс. на соиск. ученого звания.

канд. юрид. наук : спец. 12.00.02 «Конституционное право» / А. А. Опалева. – М., 1986. – 19 с.

12. Волинка К. Г. Механізм забезпечення прав і свобод особи: питання теорії і практики : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. юрид. наук : спец.12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових вчень» / К. Г. Волинка. – К., 2000. – 16 с.

13. Наливайко О. І. Правовий захист людини як предмет дослідження загальної теорії держави і права / О. І. Наливайко // Держава і право : збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. – 2001. – Вип. 12. – С. 18–21.

14. Олійник А. Ю. Теорія держави і права : навч. посіб. / А. Ю. Олійник, С. Д. Гусарев, О. Л. Слісаренко. – К. : Юрінком Інтер, 2001. – 176 с.

15. Кравченко Ю. Ф. Свобода як принцип демократичної правової держави : монографія / Ю. Ф. Кравченко. – Х. : Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2003. – 405 с.

16. Лазур Я. В. Поняття, сутність та елементи адміністративно-правового механізму забезпечення прав і свобод громадян у державному управлінні // Я. В. Лазур // Форум права. – 2009. – № 3. – С. 392–398 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2009-3./09_ljvudu.pdf.

17. Негодченко О. В. Забезпечення прав і свобод людини органами внутрішніх справ: організаційно-правові засади : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Теорія управління; адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / О. В. Негодченко. – Харків, 2004. – 39 с.

Дручек О. М. Поняття адміністративно-правового забезпечення прав, свобод та інтересів дитини органами внутрішніх справ України / О. М. Дручек // Форум права. – 2013. – № 2. – С. 123–128 [Електронний ресурс].

Здійснено етимологічне дослідження терміну «забезпечення» та розроблено підходи до розуміння поняття «правове забезпечення». Проаналізовано поняття «адміністративно-правове забезпечення» та узагальнено його зміст. Сформульовано поняття «адміністративно-правове забезпечення прав дитини органами внутрішніх справ України» та виділено його ознаки.

***

Дручек Е.М. Понятие административно-правового обеспечения прав, свобод и интересов ребенка органами внутренних дел Украины

Осуществлено етимологическое исследование термина «обеспечение» и выработаны подходы к пониманию понятия «правовое обеспечение». Проанализировано понятие «административно-правовое обеспечение» и обобщено его содержание. Сформулировано понятие «административно-правовое обеспечение прав ребенка органами внутренних дел Украины» и выделены его признаки.

***

Druchek E.M. The Concept of Administrative and Legal Support of Rights, Freedoms and Interests of the Child by the Bodies of Internal Affairs of Ukraine

The article made an etymological investigation of the term «ensure» and develop approaches to understanding the notion of «legal provision». Analyzed the concept of «administrative-legal support» and summarized its contents. Formulated the concept of «administrative-legal provision of the rights of the child by the bodies of internal Affairs of Ukraine», and emphasizes his signs.